

ПРИНЦИП ОBOB'ЯЗKOBOCТІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

PRINCIPLE OF COURT DECISIONS' BINDING NATURE WITHIN CIVIL PROCEEDINGS

Кройтор В.А., д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
Харківський національний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню актуального питання визначенню сутності принципу обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві.

В статті констатується, що право на судовий захист включає не лише постановлення та оголошення судом рішення, а й своєчасне його виконання. Усунення наслідків порушення суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів та їх поновлення є одним із найважливіших завдань правосуддя. Своєчасне й повне виконання судових рішень гарантує здійснення суб'єктивних прав, визнаних судовим рішенням, і виконання юридичних обов'язків, що підтверджені ним. Завершення процесу судового захисту порушеного або оспорюваного суб'єктивного матеріального права або охоронюваного законом інтересу відбувається лише у випадках їх реального поновлення шляхом примусового виконання судового рішення, що здійснюється у виконавчому провадженні.

Доводиться, що принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві має застосовуватися з урахуванням ЄКПЛ і практики ЄСПЛ. Зокрема, ЄСПЛ наполягає на неабиякій важливості такої властивості судового рішення, що набрало законної сили (*res judicata*), як можливість і реальна забезпеченість з боку держави його фактичного виконання.

Зроблено висновок, що в науці цивільного процесуального права є чимало робіт, присвячених дослідженню принципу обов'язковості рішень суду у цивільному судочинстві. Це питання мною висвітлено в низці публікацій. Разом із тим окремого комплексного наукового дослідження сутності та змісту саме принципу обов'язковості рішень суду в сучасному цивільному процесі України не проводилось. Оскільки в сучасній науці у висновках із окремих аспектів проблеми немає єдності, деякі питання розуміння сутності принципу обов'язковості судового рішення і практики застосування судами правових норм, які цього стосуються, потребують додаткового аналізу та розгляду.

В праці обстоюється теза про те, що виходячи зі змісту чинного законодавства, принцип обов'язковості судових рішень стосується характеристики судового рішення саме після набрання ним законної сили і зберігає своє значення до моменту скасування судового акта в установленому порядку. Він лежить в основі інституту законної сили судового рішення, проте, на нашу думку, сутність даного принципу не обмежується тільки таким її наслідком, як обов'язковість.

Ключові слова: цивільне судочинство, стадія цивільного процесу, виконання судових рішень, виконавче провадження, принципи цивільного судочинства, обов'язковість судового рішення, звернення судових рішень до виконання, невиконання судових рішень.

The article is focused on studying the topical issue of determining the essence of the principle of court decisions' binding nature within civil proceedings.

The author of the article has stated that the right to judicial protection includes not only the ruling and announcement of a decision by the court, but also its timely enforcement. Elimination of the consequences of violation of subjective rights and legally protected interests and their restoration is one of the most important tasks of justice. Timely and complete enforcement of court decisions guarantees the exercise of subjective rights recognized by the court decision and the fulfillment of legal obligations confirmed by the decision. Completion of the process of judicial protection of a violated or disputed subjective substantive right or an interest protected by law occurs only in cases of their actual renewal by means of mandative enforcement of a court decision carried out within enforcement proceedings.

It has been proved that the principle of court decisions' binding nature within civil proceedings should be applied taking into account the European Convention on Human Rights and the practice of the European Court of Human Rights. In particular, the European Court of Human Rights insists on the great importance of such a characteristic of a court decision that has gained legal force (*res judicata*) as the possibility and real assurance on the part of the state of its actual implementation.

It has been concluded that there are enough works in the science of civil procedural law focused on studying the principle of binding nature of court decisions in civil proceedings. The author has highlighted this issue in a number of publications. At the same time, there was no separate comprehensive scientific study of the essence and content of the principle of binding nature of court decisions in the modern civil proceedings of Ukraine. Since there is no unity in the conclusions on certain aspects of the problem in modern science, some issues of understanding the essence of the principle of the binding nature of a court decision and the practice of applying legal norms related to this issue by courts require additional analysis and consideration.

The author of the paper argues the thesis that the principle of the binding nature of court decisions, based on the content of the current legislation, refers to the characteristics of a court decision after it has entered into force and retains its force until the judicial act is canceled in the established manner. It lies at the basis of the institution of the legal force of a court decision, however, in our opinion, the essence of this principle is not limited to such its consequence as binding nature.

Key words: civil justice, stage of civil proceedings, enforcement of court decisions, court enforcement proceedings, principles of civil justice, binding nature of court decisions, application of court decisions to execution, nonperformance of court decisions.

Постановка проблеми та її актуальність. Однією з важливих складових справедливої судової процедури є обов'язковість рішень суду, зокрема, в цивільному судочинстві.

Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини й громадянина захищаються судом. Право на судовий захист включає не лише постановлення та оголошення судом рішення, а й своєчасне його виконання. Усунення наслідків порушення суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів та їх поновлення є одним із найважливіших завдань правосуддя. Своєчасне й повне виконання судових рішень гарантує здійснення суб'єктивних прав, визнаних судовим рішенням, і виконання юридичних обов'язків, що підтверджені ним. Завершення процесу судового захисту порушеного або оспорюваного

суб'єктивного матеріального права або охоронюваного законом інтересу відбувається лише у випадках їх реального поновлення шляхом примусового виконання судового рішення, що здійснюється у виконавчому провадженні.

Стаття 129¹ Конституції України встановлює, що суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному судовому порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд. Згідно з п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України обов'язковість судового рішення є основною засадою судочинства [1].

Так, згідно зі ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII[2], судове рішення, яким завершується розгляд справи в суді, ухвалюється іменем України. Судові рішення, що набрали

законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними та юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом. Невиконання судових рішень має наслідком юридичну відповідальність, установлену законом. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права. Судові рішення не можуть бути переглянуті іншими органами чи особами поза межами судочинства, за винятком рішень про амністію та помилування. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи не можуть приймати рішення, які скасовують судові рішення або зупиняють їх виконання. Судові рішення інших держав, рішення міжнародних арбітражів, рішення міжнародних судових установ та аналогічні рішення інших міжнародних організацій щодо вирішення спорів є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, а також відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до ст. 18 ЦПК України судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян, і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, установлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами. Невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом. Обов'язковість судового рішення не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням порушуються їхні права, свободи чи інтереси.

Принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві має застосовуватися з урахуванням ЄКПЛ і практики ЄСПЛ. Зокрема, ЄСПЛ наполягає на неабиякій важливості такої властивості судового рішення, що набрало законної сили (*res judicata*), як можливість і реальна забезпеченість з боку держави його фактичного виконання. Європейський суд і Комітет міністрів Ради Європи неодноразово стверджували, що ст. 6 Конвенції, зокрема, вимагає створення гарантій не лише самого судового розгляду, а й реального виконання судового рішення. Так, у Рекомендації № Rec (2003) 17 Комітету міністрів Ради Європи «Про примусове виконання» від 9 вересня 2003 р. [3] зазначається, що примусове виконання судового рішення є невіддільною частиною фундаментального права людини на справедливий судовий розгляд у розумний строк, гарантованого ст. 6 ЄКПЛ, стверджуючи, що держави-члени зобов'язані забезпечити усім особам, які отримали остаточне й обов'язкове рішення суду, право на його примусове виконання. Невиконання судового рішення або набрання чинності із затримкою можуть зробити це право нечинним або уявним на шкоду одній стороні. Безкінечна можливість оскарження судового рішення (зокрема така, що не обмежена певними розумними строками) ставить під сумнів можливість виконання судового рішення, перетворюючи право на судовий захист у просту декларацію [4, с. 376–378].

Адже, як зазначається в ч. 5 розд. II Концепції вдосконалення судівництва, для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стан-

дартів, судовий захист, як і діяльність суду, не може вважатися дієвим, якщо судові рішення не виконуються або виконуються неналежним чином і без контролю суду за їх виконанням. Про це зазначається й у рішеннях ЄСПЛ. Так, у справах «Горнсбі проти Греції» (*Case of Hornsby v. Greece*) від 19 березня 1997 р. [5], «Бурдов проти Росії» від 7 травня 2002 р. [6], «Шаренок проти України» від 22 лютого 2004 р. [7] та низки інших, зазначається, що право на судовий захист було б ілюзорним, якби правова система держави дозволяла, щоб остаточне зобов'язальне рішення залишалось недієвим на шкоду одній із сторін.

При характеристиці структури цивільного судочинства та системи його проваджень ЄСПЛ вважає, що в контексті ст. 6 ЄКПЛ виконання судового рішення має розглядатися як складова судового розгляду, оскільки невиконання рішення суду позбавляють положення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ будь-якого сенсу. Так, у справі «Шмалько проти України» [8] ЄСПЛ наголосив, що п. 1 ст. 6 гарантує кожному право на звернення до суду або арбітражу з позовом стосовно будь-яких його цивільних прав та обов'язків. Однак це право було б ілюзорним, якби правова система держави допускала, щоб остаточне судове рішення, яке має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній зі сторін. Було б незрозуміло, якби ст. 6 детально описувала процесуальні гарантії, які надаються сторонам у спорі, а саме – справедливий, публічний і швидкий розгляд, і водночас не передбачала виконання судових рішень. Якщо тлумачити ст. 6 ЄКПЛ як таку, що стосується виключно доступу до судового органу та судового провадження, то це могло б призводити до ситуацій, що суперечать принципу верховенства права, який договірні держави зобов'язалися поважати, ратифікуючи Конвенцію. Отже, для цілей ст. 6 ЄКПЛ виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина «судового розгляду» [8, с. 211].

Разом з тим, прийняття низки нових законодавчих актів, які внесли чимало змін у сферу виконавчого провадження, по-новому актуалізують дослідження, присвячені примусовому виконанню рішень, зокрема, дії принципу обов'язковості рішень суду у цивільному судочинстві, у дослідженні і аналізі суті яких полягає актуальність теми.

Аналіз останніх досліджень. Слід зазначити, що в науці цивільного процесуального права є чимало робіт, присвячених дослідженню принципу обов'язковості рішень суду у цивільному судочинстві [9, с. 210–212; 10; 11, с. 57; 12; 13; 4, с. 15–18; 14]. Це питання мною висвітлено в низці публікацій [15, с. 149–154; 16, с. 45–48; 17; 18]. Разом із тим окремого комплексного наукового дослідження сутності та змісту саме принципу обов'язковості рішень суду в сучасному цивільному процесі України не проводилось. Оскільки в сучасній науці у висновках із окремих аспектів проблеми немає єдності, деякі питання розуміння сутності принципу обов'язковості судового рішення і практики застосування судами правових норм, які цього стосуються, потребують додаткового аналізу та розгляду.

Метою статті є розгляд існуючих в науці цивільного процесуального права України доктринальних підходів до визначення сутності принципу обов'язковості судових рішень.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що в юридичній літературі обов'язковість судових рішень у більшості випадків розглядається як принцип судочинства. Так, В. В. Городовенко, досліджуючи сутність принципу обов'язковості судового рішення, зазначає, що він виходить із правової природи останнього, яка зумовлює наявність низки невіддільних ознак, притаманних кінцевим актам правосуддя [19, с. 163]. При цьому автор виділяв дві складові принципи обов'язковості: а) дотримання вимог судового рішення всіма суб'єктами, прав яких воно

стосується, а також органів держави та їх посадових осіб; б) рішення, яке не виконане добровільно, може бути виконане в примусовому порядку, для чого зацікавленій особі видається відповідний виконавчий документ [19, с. 173].

І. В. Лимарь справедливо вважає, що обов'язковість рішень суду віднесено до основних засад судочинства, оскільки вони мають спеціальний правовий статус, процедуру ухвалення, забезпечувану судом системою гарантій. Неможливість виконання рішення суду зводить нанівець реалізацію права на судовий захист. Фактичне виконання рішень не тільки поновлює порушені права фізичних та юридичних осіб, а й сприяє зміцненню законності і правопорядку в суспільстві, є відображенням якості функціонування всього механізму правового регулювання суспільних відносин [14, с. 92].

Варто зазначити, що в юридичній літературі також має місце точка зору, згідно з якою принципу обов'язковості судових рішень як такого не існує взагалі, а обов'язковість рішень суду слід розглядати не як принцип судочинства, принцип здійснення правосуддя, а як властивість рішення, що набрало законної сили [20, с. 103]; або ж як ознаку влади [21]. На мою думку, принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві має місце для існування. При цьому його не слід плутати з обов'язковістю як однією з ознак (характеристик) інституту законної сили судового рішення. Розв'язання даного питання залежить від з'ясування співвідношення понять «принцип» та «інститут (норма) права» [15, с. 149–154].

У теорії цивільного процесу ніхто не заперечує, що принципи – це завжди основоположні ідеї, що складають ідеологічний і нормативний фундамент галузі права. Принцип права – поняття багатоаспектне. Принцип цивільного судочинства є водночас тією ідеєю, що сформувався в результаті наукового, професійного та масового (повсякденного) уявлення про ідеальну модель правосуддя. Принципи цивільного судочинства як нормативно-керівні основи, підґрунтя, відіграють роль певного каркасу, навколо якого побудована вся система цивільно-процесуальних норм. Саме цими обставинами пояснюється те, що принципи права завжди відображають його природу та основні риси.

Так, виходячи зі змісту чинного законодавства, принцип обов'язковості судових рішень стосується характеристики судового рішення саме після набрання ним законної сили і зберігає своє значення до моменту скасування судового акта в установленому порядку. Він лежить в основі інституту законної сили судового рішення, проте, на нашу думку, сутність даного принципу не обмежується тільки таким її наслідком, як обов'язковість.

Для правильного розуміння сутності принципу обов'язковості рішень суду вважаю за необхідне проаналізувати зазначені норми в сукупності з іншими правовими нормами. Виходячи з аналізу чинного законодавства, видно, що принцип обов'язковості рішень суду проявляється по-різному, залежно від суб'єктів, на яких поширюється вплив даного принципу. Так, обов'язковість судового рішення для учасників судового процесу проявляється, перш за все, в обов'язку сторін підпорядкувати свої дії нормам права та виконати владне волевиявлення суду, що оформлено в рішенні. По-друге, зміст принципу обов'язковості рішень суду виявляється і в доказовій діяльності сторін. Так, відповідно до ч. 4 ст. 61 ЦПК України, обставини, встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доводяться при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини.

Прояв обов'язковості судових рішень для суду є багатоаспектним. Безпосередньо це пов'язано з тим, що судові рішення, яке набрало законної сили, є обов'язковим як для суду, який його постановив, так і для інших судів. У пер-

шому випадку вже з моменту проголошення рішення судом останній не має права його скасувати чи змінити, не може вносити будь-які зміни, які роблять рішення іншим по суті, не може змінювати наведене викладення обставин і мотивів, крім випадків, які є винятками із загального правила та передбачені законом (ч. 8 ст. 268 ЦПК України).

Обов'язковість судового рішення для інших судів законодавчо закріплена у процесуальних нормах відповідних кодексів й полягає в обов'язку врахування судом під час розгляду справи фактів та обставин, встановлених рішенням суду, що набрало законної сили, та неможливість їх повторного дослідження й оцінки (частини 4–6 ст. 82 ЦПК України). Крім того, цивільний процесуальний закон вимагає від суду відмовити у відкритті провадження у справі (п. 2 ч. 1 ст. 136 ЦПК України) або закриття провадження у справі, якщо до суду подано заяву чи розглядається справа з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, щодо якого вже існує рішення суду, що набрало законної сили (п. 3 ч. 1 ст. 255 ЦПК України).

Певне значення має принцип обов'язковості рішень суду й для осіб, які не є учасниками процесу. Зокрема, це стосується обов'язковості врахування судового рішення в діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб і громадян. Принцип обов'язковості рішень суду охоплює своїм змістом нарівні з обов'язком сторін підпорядкувати свої дії нормам права, обов'язком всіх осіб та організацій, які не мають у даній справі безпосереднього юридичного інтересу, рахуватися з авторитетом судового рішення. Тобто ці органи та особи не можуть змінити, скасувати, винести нове рішення, хоча, можливо, й вважають рішення неправильним. Вони на підставі цього рішення повинні вчинити певні дії з оформлення прав фізичних, юридичних осіб та їх реалізації, оскільки такі права встановлені судом та закріплені у судовому рішенні. Рішення суду являє собою не просто фінальний процесуальний документ, воно є правозастосовчим актом особливого компетентного державного органу; в силу цього з рішенням суду зобов'язані рахуватися всі інші органи державної влади й місцевого самоврядування, їх посадові особи, навіть якщо вони не беруть безпосередньої участі у виконанні судового рішення.

Таким чином, сутність принципу обов'язковості рішень суду можна визначити як нормативне положення про обов'язковість підкорення дій усіх суб'єктів права волі держави в особі державного судового органу. Судові рішення ухвалюються іменем України. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання та врахування на всій території України, а в певних випадках – і за її межами.

Хоча принцип обов'язковості судових рішень діє на всіх стадіях розгляду справи, найбільш повно досліджуваною принципом цивільного судочинства реалізується в стадії звернення судових рішень до виконання. Рішення суду відповідно до процесуального законодавства є обов'язковим уже з моменту його винесення і проголошення. Але з моменту набрання ним законної сили воно стає загальнообов'язковим, тобто обов'язковим не тільки для суду, не тільки для інших учасників справи, а й для всіх органів, підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян, і підлягає виконанню на всій території України. Так, наприклад, рішення суду про встановлення батьківства є обов'язковим для органів державної реєстрації актів цивільного стану, рішення суду про задоволення позову про поновлення на роботі та відповідний йому виконавчий лист обов'язкові для організації, де працює позивач.

Невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом. Так, ст. 382 КК України встановлена кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення [22]. Об'єктом злочину є порядок

діяльності суду як органу правосуддя, що передбачає точне і своєчасне виконання його рішень.

Слід зазначити, що невиконання судових рішень кваліфікується ЄСПЛ не лише як порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції, але і як порушення інших конвенційних прав. У справі «Войтенко проти України» ЄСПЛ визнав порушення п. 1 ст. 6, ст. 13 та ст. 1 протоколу № 1 Конвенції. Він зазначив, що рішення українського суду залишалось невиконаним через відсутність бюджетних коштів та законодавчих заходів. Суд констатував, що неможливість заявника домогтися виконання його рішення протягом чотирьох років, крім порушення ст. 6, становить втручання у його право на мирне володіння майном у розумінні п. 1 ст. 1 Протоколу № 1 Конвенції. Як наслідок, заявникові було присуджено 2000 євро на відшкодування немайнової шкоди та 33 євро на відшкодування витрат[23].

Також необхідно зазначити, що рішення чи ухвала, тобто будь-яка постановою суду (судді), що набрали законної сили, є перешкодою для звернення до суду лише тоді, коли ними вирішено питання про спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і на тих самих підставах. Тому ч. 3 ст. 18 ЦПК України й передбачає правило, згідно з яким обов'язковість судового рішення не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням порушуються їхні права, свободи чи інтереси.

Висновки. Цивільне судочинство спрямоване на розгляд конкретних справ і реальний захист прав, свобод, законних інтересів та їх реальне поновлення. Відповідно, як уже зазначалося, реальне виконання судових рішень – це невіддільна частина судового розгляду, цілісного цивільного судочинства. Основою здійсненності судового рішення є його обов'язковість як конституційна вимога, якій мають відповідати акти правосуддя і які відбивають властивості судової влади як самостійної гілки державної влади.

Ураховуючи проведене в цілому дослідження, є підстави виокремити такий принцип цивільного судочинства України, який підкреслює особливості правосуддя в цивільних справах – принцип обов'язковості судових рішень в цивільному судочинстві.

Крім того, сучасні демократичні реформи в Україні безпосередньо позначаються на необхідності подальшого становлення та розвитку національного судочинства та судочинства, підвищення ефективності здійснення правосуддя, оновлення процесуального законодавства й створення системи судочинства відповідно до європейських стандартів правосуддя. При подальшому удосконаленні чинного ЦПК України, у тому числі й тих положень, що стосуються принципів цивільного судочинства, які підкреслюють особливості правосуддя в цивільних справах були враховані базові постулати, закладені в міжнародно-правових актах, ратифікованих Україною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.03.2023).
2. Про судочинстві і статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 24.01.2023).
3. Рекомендація № Rec (2003) 17 Комітету міністрів Ради Європи «Про примусове виконання» від 09.09.2003. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_868 (дата звернення: 24.01.2023).
4. Андронов І. В. Принцип остаточності судового рішення «RES JUDICATA». *Правове життя сучасної України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею акад. с. В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.) : у 2 т. Т. 1. Одеса : Юрид. літ., 2014. с. 376–378.
5. Рішення Європейського суду з прав людини від 19 березня 1997 р. у справі «Горнсбі проти Греції» (Case of Hornsby v. Greece). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079#Text (дата звернення: 24.01.2023).
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 7 травня 2002 р. у справі «Бурдов проти Росії». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_045#Text (дата звернення: 24.01.2023).
7. Рішення Європейського суду з прав людини від 22 лютого 2004 р. у справі «Шаренок проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_235#Text (дата звернення: 24.01.2023).
8. Рішення Європейського суду з прав людини від 20 липня 2004 р. у справі «Шмалько проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_226#Text (дата звернення: 02.03.2023).
9. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с.
10. Фурса с. Я., Щербак с. В. Виконавче провадження в Україні : навч. посіб. Київ : Атіка, 2002. 480 с.
11. Деркач Н. Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 3 (4). с. 52–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_3_9 (дата звернення: 24.01.2023).
12. Хотинська О. З. Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Акад. адвокатури України. Київ, 2006. 20 с.
13. Якимчук с. О. Виконання судових рішень як частина судового розгляду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 20 с.
14. Лимарь І. В. Реформа системи виконання судових рішень: передумови та перспективи розвитку. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. с. 90–98.
15. Кройтор В. А. Принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві: актуальність та нормативний зміст. *Право і безпека*. 2008. № 72. с. 149–154.
16. Кройтор В. А. Принципи виконавчого провадження: теорія та законодавчі новели. *Актуальні проблеми виконавчого процесу України: теорія і практика* : зб. наук. ст. IV міжнар. наук.-практ. конф. (6 груд. 2019 р., м. Київ) / за заг. ред. с. Я. Фурси. Київ : Вид. Позднішев, 2019. С. 45–48.
17. Кройтор В. А., Ясынок Н. М. Исполнительное производство : учеб. пособие. Харьков : Эспада, 2003. 176 с.
18. Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система : проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Харків : Право, 2020. 672 с.
19. Городовенко В. Принцип обов'язковості судового рішення. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1(68). с. 160–173.
20. Апринич В. В., Пелевин с. М. Некоторые спорные вопросы арбитражного законодательства. *Правоведение*. 1992. № 5. С. 102–105.
21. Сырый Н. Проект УПК: назад в будущее? *Юридическая практика*. 2005. 20 дек. (№ 51).
22. Кримінальний кодекс України : від 5 квіт. 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.01.2023).
23. Рішення Європейського суду з прав людини від 29 червня 2004 р. у справі «Войтенко проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_223#Text (дата звернення: 02.03.2023).